

architectuur

De vernieuwende kracht van de Ecokathedraal

Huub Mous

Onlangs werd bekendgemaakt welke vijftien bouwwerken in Nederland de status van rijksmonument krijgen. Het gaat om zogeheten Post-65 Rijksmonumenten: gebouwen en projecten uit de periode 1965–1990 die representatief zijn voor die tijd. De Ecokathedraal in Mildam behoort tot deze jonge monumenten.

Dit bijzondere project, dat in 1965 door Louis G. Le Roy werd gestart en sindsdien onafgebroken door de samenwerking van mens en natuur verder groeit, geldt volgens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed als een belangrijke inspiratiebron voor de ontwikkeling van natuurrijke tuinen en landschapsarchitectuur in Nederland vanaf de jaren zeventig.

Toen ik dit nieuws hoorde, dacht ik in eerste instantie dat Le Roy – die in 2012 op 87-jarige leeftijd overleed – zich in zijn graf zou omdraaien. Monumenten zijn immers bouwwerken die bevroren zijn in de tijd, terwijl Le Roy juist de tijd zonder limiet opeiste. De Ecokathedraal groeide in de loop van decennia uit tot een

utopisch idee, dat zich buiten de bestaande orde handhaaft. Het is niet slechts een bouwwerk, maar een manifest over tijd, natuur en samenleving, dat raakt aan de fundamenteën van onze technologische beschaving.

Gelukkig bleek al snel dat de Stichting Tijd, die de Ecokathedraal beheert, als voorwaarde had gesteld dat bij de monumentenstatus rekening gehouden moet worden met het dynamische en open karakter dat eigen is aan dit project. In dat opzicht doet de Ecokathedraal denken aan Gaudí's Sagrada Família in Barcelona, waar nog altijd aan wordt doorgebouwd. Maar er is een wezenlijk verschil: Gaudí liet tekeningen en ontwerpen na die nog

steeds richtinggevend zijn, terwijl Le Roy principieel weigerde ooit een ontwerp te maken. Voor hem gold dat iedereen die verder bouwt uit het voorradige materiaal – puin, stenen, restanten – zijn eigen inbreng moet vormgeven.

Daad van verzet

Het is niet te hopen dat de Ecokathedraal nu, net als de Sagrada Família, een toeristische trekpleister wordt, waar men in rijen voor staat te wachten. Het gevaar van musealisering ligt altijd op de loer. Zo zou de levenskracht van dit project worden stilgezet om plaats te maken voor massaconsumptie. Voor Le Roy was de Ecokathedraal een model van het leven zelf, nooit af, voortdurend in wording.

Foto's: Lucas Kemper

Het bouwwerk is een daad van verzet tegen de tijdgeest, een herinnering aan de kracht van geduld en aan de mogelijkheid van een andere tijdservaring. Door het stapelen van stenen, dag na dag, jaar na jaar, bracht hij de opstand van de spelende mens in praktijk.

De weerstand die hij ontmoette was vaak hevig en principieel. Toen de gemeente Heerenveen hem een tijdslimiet wilde opleggen aan zijn werk aan de Kennedylaan, weigerde hij en hield hij vast aan zijn eis voor onbeperkte duur. Ook een opdracht voor de Documenta in Kassel wees hij af om dezelfde reden. Toch werd zijn vasthoudendheid uiteindelijk ook erkend. Hij ontving prijzen, eerbewijzen en zijn werk wordt inmiddels gezien als sociaal-ecologische landschapskunst en sociale sculptuur. In de stedenbouw heeft zijn invloed geleid tot het idee van tijdsafhankelijke ontwerpen en het collectief geheugen als bron van kwaliteit. Wat eerst onbegrip opriep, wordt nu erkend als visionair.

Ik leerde Le Roy kennen in de aanloop van de manifestatie Simmer 2000. Daarvoor had ik hem gevraagd een project uit te voeren samen met de kunstenaar John Körmeling, een oud-leerling van hem. Het ging uiteindelijk niet door omdat Körmeling niet kwam opdagen. “Kunstproject Ecokathedraal eindigt in fiasco”, kopte de Leeuwarder Courant. Le Roy was razend. Twee jaar later zocht ik

hem opnieuw op, waarbij ik wederom al zijn gram over me heen kreeg. Totdat ik zacht zei: ‘Maar ik heb een klein hartje...’ Toen brak het ijs. We dronken thee met Ricola alsof er niets gebeurd was. Niet veel later raakte ik overspannen. Vier maanden zat ik thuis, maar Le Roy belde bijna dagelijks om me er doorheen te helpen. Zo was hij: hij belde, ik vrijwel nooit.

Le Roy was niet makkelijk, maar hij had een groot hart. Door de bewoners van de Kennedylaan in Heerenveen werd hij destijds “de Billy Graham van het onkruid” genoemd. Jeder Konsequenz führt zum Teufel, zei Luther al. Voor Le Roy, die op Hervormingsdag werd geboren, moeten deze woorden bekend in de oren hebben geklonken. Maar in die hang naar uiterste consequentie school ook zijn unieke kracht.

De cruciale vraag die hij zichzelf ooit stelde – en die de basis werd van de Ecokathedraal – was radicaal eenvoudig: wat kan één mens, in de tijd die hem gegeven is, bijdragen aan een complex en zelf organiserend geheel? En daaruit volgde onmiddellijk de grotere vraag: wat gebeurt er wanneer de vrije energie van alle mensen op die manier wordt vrijgemaakt?

Paard van Troje

Wat begon als een stapelwerkplaats voor padden, insecten en planten, groeide uit tot een levend laboratorium waarin mens en natuur samen bouwen. Le Roy sprak over een integratiemodel in ruimte en tijd, bedoeld als voorbeeld: “Doe het zoals ik begonnen ben. Neem de tijd, zoals ik de tijd genomen heb.” Hij zag de Ecokathedraal als een Paard van Troje: een infectie van de stedelijke ruimte met de logica van de natuur – een logica van complexiteit, vrijheid en onvoorspelbaarheid. Le Roy was daarbij diep beïnvloed door denkers als Henri Bergson en Ilya Prigogine. Van Bergson leerde hij dat tijd niet een meetbare grootheid is, maar een duur: een creatieve stroom waarin het nieuwe ontstaat. Van Prigogine nam hij het inzicht over dat open systemen,

juist door onomkeerbaarheid en toeval, spontaan tot nieuwe orde kunnen komen. Wat voor de natuur geldt, geldt volgens Le Roy ook voor de samenleving: plan en macht botsen voortdurend met de krachten van zelforganisatie. Hij wilde de tijd bevrijden uit zijn ballingschap en teruggeven aan de stroom van het leven.

Honderd jaar

Als kunstenaar reageerde hij vroeg op het opkomend ecologisch bewustzijn. Al in de jaren zestig verzette hij zich tegen de kaalslag van de naoorlogse stedenbouw en de overheersing van de techniek. Toen in 1970 – uitgeroepen tot ‘het jaar van de natuur’ – een nieuw tijdperk van ecologisch denken begon, vond zijn werk snel weerklank in Nederland en daarbuiten. Zijn imperatief was helder: ieder mens moet zijn creatieve inbreng kunnen leveren in de vormgeving van de stedelijke omgeving. Daarom pleitte hij ervoor één procent van de stedelijke ruimte te reserveren voor projecten waarin natuur en tijd vrij spel krijgen. Daarmee raakte hij een maatschappelijk taboe. Tijd is immers het domein dat de overheid en het systeem nooit willen uit handen geven. Juist daarom is het uitzonderlijk dat de gemeente Heerenveen in 2005 een contract voor honderd jaar afsloot met de Stichting Tijd, zodat het project dat Le Roy in 1965 begon zich een eeuw lang mag doorontwikkelen.

Le Roy wist dat politieke structuren meestal weigeren ruimte te geven aan projecten zonder eindpunt. Pas wanneer het systeem zelf vastloopt, zo zei hij, zullen zijn ideeën echt begrepen worden. In een wereld waarin vrije tijd steeds meer oplost in een permanent spektakel van consumptie, introduceerde hij het concept van tegencultuur: alternatieve praktijken die opbloeien zodra een monocultuur de mens buitensluit. Zulke tegenculturen zijn beladen met angst, omdat ze de gevestigde macht ondermijnen.

Zijn pleidooi was een radicale gelijkstelling van natuurlijke en culturele ontwikkeling, opgevat als één doorlopende stroom van tijd. Le Roy stelde keer op keer

dat monoculturen de schepping bedreigen. Hij verzette zich tegen de ‘dode stad’, waar participatie en tijd verdwijnen, en toonde zich zo niet alleen een visionair kunstenaar, maar ook een pionier van nieuwe ideeën over creativiteit, economie en duurzaamheid.

Het bijzondere van de Ecokathedraal is dan ook niet te vinden in de soortenrijkdom, de bouwsels, de schoonheid van seizoenen of de meditatieve sfeer die bezoekers er ervaren. Het uitzonderlijke ligt in de opdracht die erin besloten ligt: de aansporing om zelf te handelen. Le Roy wist dat de oplossing niet in woorden ligt, maar in daden. De scherpste kritiek op een verstikkend systeem is niet te formuleren in theorieën of manifesten, maar wordt zichtbaar in

het dagelijks stapelen van stenen – in het werken aan de verbetering van de toestanden, stap voor stap, steen voor steen, tijd zonder einde.

Filosoof van de hoop

De Ecokathedraal is geen afgesloten levenswerkelijkheid, maar een vitaal model voor het leven zelf, dat door structuren van macht en economie steeds meer in de verdrukking komt. De nieuwste context van Le Roy ligt dan ook eerder op de barricaden van de milieu- en klimaatactivisten dan bij de monumentenzorg of het behoud van het cultureel erfgoed. De zich telkens weer vernieuwende kracht van de Ecokathedraal is een fundamenteel en aanhoudend verzet tegen de tijdgeest, en niet een weerspiegeling daarvan.

Le Roy had de droom van een stad die bestaat uit de creatieve potenties van al haar bewoners. De droom – zoals hij het zelf verwoordde – van een “cultuur die evenals de religieuze culturen in het verleden, met behulp van de komende generaties volledig zal kunnen worden uitgebouwd”. In die zin bevatten zijn gedachten, maar vooral ook zijn daden nog altijd een opdracht die nog wel duizend jaar meekan. Die daden heeft Le Roy verricht, decennialang, onvermoeibaar en zonder een spoor van fatalisme, laat staan van wanhoop. Integendeel, Le Roy is de filosoof van de hoop. ■

Huib Mous is keunsthistoarikus en publisist.